

ערך הזמן וניצולו בתקופת השירות הצבאי

הרב אוריאל עיטם

ראשי פרקים

- א. מושג הזמן בבית המדרש ומחוצה לו
- ב. התמודדות עם נורמות הזמן המצויות בצבא
 1. קביעת יתד בזמן – קביעת עתים לתורה
 2. התמודדותו של החייל העורפי
 - קביעות מקום
 - קביעות זמן
 3. ענפי צמיחה
 - לימודים בעלי אופי שונה
 - פיתוח הצד החברתי/אנושי
 - תחומים נוספים
 - השפעה וחסד
- ג. המטרה היסודית – גיבוש הזהות
- ד. הזמן והנצח

א. מושג הזמן בבית המדרש ומחוצה לו

כדי לברר את עניינו של ניצול הזמן בתקופת הצבא, יש לעסוק בנקודה שורשית יותר, והיא **מושג הזמן** של עולם בית המדרש ושל הלומדים בו, השונה בהרבה ממושג הזמן בעולם שבחוץ; היחס לזמן בעולמה של תורה שונה מהותית מהיחס אליו מחוץ לכותלי בית המדרש.

בעבורנו הזמן מתקשר כמובן לאחריות לצמיחתנו הרוחנית, שכן תכלית האדם היא ההשתלמות וזו מתרחשת בממד הזמן, כך שכל יחידת זמן היא פוטנציאל להשתלמות אישיותית רוחנית ותורנית, וביטול הזמן הוא החמצה, כזו שאיננה חוזרת, וחיסרון בהתפתחות שלנו. ההכרה בערכו של כל רגע בזמן – ייחודית לבית המדרש. מה שמוגדר בבית המדרש כביטול תורה, לא ייתפס כלל כבעיית בעולם שבחוץ. מובן שהדבר מחריף בעומדנו מול תרבות שהבטלה היא מרכיב משמעותי בה (המסתעפת בסלנג לגוונים ולגוני גוונים כדוגמת 'סתלבט', 'זולה', 'דומיהן, אף שלצדן משמעות עוד יותר הוא המרדף הבלתי-פוסק אחר כסף ומעמד), ומול זרימת חיים המתבטאת במטבעות לשון של 'להעביר את הזמן', 'לבלות' (בלייה).

אם כן, בעולמה של תורה מגיע מושג הזמן למלוא מיצויו, והוא מוביל ליחס של מלוא האחריות.

מכאן, שהיציאה החוצה מפגישה אותנו עם מושגי זמן חדשים, עם יחס אחר בתכלית לזמן. פגישה זו עלולה ליצור טשטוש של מושג הזמן שלנו, או לחלופין ליצור מתח נפשי בין זיכרון התביעות הפנימיות שהתוודענו אליהן בבית המדרש, שלא לבטל זמן, לבין הנורמות הסובבות אותנו, שאנו עלולים להישאב אליהן. אימוץ בדיעבד של הנורמות החיצוניות יביא לתסכול.

ב. התמודדות עם נורמות הזמן המצויות בצבא

1. קביעת יתד בזמן – קביעת עתים לתורה

קביעת העתים לתורה היא ההתמודדות הבסיסית ביותר של המפגש עם העולם שבחוץ, קל וחומר עם העולם הצבאי על קשייו וניסיונותיו המיוחדים. בלעדיה, עתידיים החיים בנורמות החיצוניות לשחוק את עולמו הרוחני של החייל. קביעות זו – אם נעשית היא מתוך התקשרות פנימית ולא כפריעת חוב – נוטעת יתד של זהות המחוברת לתורה, וללא יתד איתנה של זהות פנימית עתיד האדם להישאב לנורמות הזמן שסביבו (ובהמשך במידה מסוימת גם לנורמות הדיבור, ההתנהגות, והמטרות), ולהיטלטל על ידן כעלה נידף ברוח.

2. התמודדותו של החייל העורפי

מצד סור מרע, המציאות שחייל עורפי נמצא בה קשה בהרבה להתמודדות מהמצב שמצוי בו חייל קרבי. חייל הסדר קרבי מצוי בדרך כלל בחברה דתית, שהיא גם חברה נפרדת כמעט לחלוטין (אם כי גם במערכות הקרביות מתרחשים בשנים האחרונות תהליכים בעייתיים). חייל הסדר שאינו קרבי מצוי פעמים רבות בשירותו בחברה מעורבת חילונית! סכנת הריקנות והירידה הרוחנית גדולה לאין ערוך אצלן, הן מצד האווירה במקום השירות, והן מצד הבטלה היחסית הקיימת בעת החזרה הביתה.

קביעות מקום

ההתמודדות עם תופעה זו מחייבת לא רק קשר לתורה, אלא "קביעות מקום". קשר קבוע למקום של תורה יכול להוות מענה למציאות החדשה שהאדם מצוי בה. לשם כך לא די בקביעת עתים לתורה עם כל חשיבותם, אלא יש צורך למצוא מקום קבוע דוגמת ישיבה המצויה בקרבת הבית או הבסיס, ולהשתדל להמצא שם זמן מסוים כמעט בכל יום שבו יוצאים מהבסיס הביתה. אף על פי שבמבט ראשון הדבר איננו פשוט, יש בו תועלת עצומה. וכן מי שלימודו הקבוע בבסיס נעשה בבית הכנסת ולא במשרדו (במיוחד אם הוא נשאר גם בלילות בבסיס שבו הוא משרת), כמידת האפשר, יראה ברכה גדולה בהרבה בלימודו. נסו ותראו.

קביעות זמן

כשם שקביעות מקום ללימודו מקרינה על זיקתו ושייכותו של האדם לתורה, כך גם קביעות הזמן. הזמן שביסודו חולף, יכול להפוך גם ליתד של קבע. לשם כך יש לפגוש את אותן הנקודות הייחודיות שבזמן, או כלשון ריה"ל הנקודות שהן "גרעין הזמן ופריו"¹: התפילה, השבת, רגעי המפגש המחודשים עם בית המדרש או עם דמויות תורניות-רוחניות שהאדם נקשר אליהן, יכולות להפוך לנקודות העוגן הרוחניות, המקרינות על שאר הזמנים.

ברור שההתמודדות עם הקושי המיוחד של השירות העורפי (בבחינת סור מרע), כשהיא באה על ידי העמקת יתד המקום והזמן – היא עצמה צמיחה של הטוב, ולא רק הצלה מסכנה.

3. ענפי צמיחה

לימודים בעלי אופי שונה

מובן שניצול הזמן בשירות אינו רק אמצעי התמודדות עם השחיקה והאווירה של המציאות הצבאית-משרדית, ובמיוחד זו המעורבת, אלא מטרה עצמית של המשך ההתגדלות בתורה. כשמתייחסים לזמן השירות כאל זמן יקר, אפשר ללמוד ולעשות בו רבות. לימוד המתמקד יותר בהיקף, או לימוד של דברים שאינם נכללים בדרך כלל בסדר הלימוד הרגיל בבית המדרש, מתאים אולי יותר למצבים אלה.

פיתוח היצירה החברתית/אנושי

עם זאת, כיוון שבתקופה זו מצוי האדם במידה רבה בחוץ, ובאופן אינטנסיבי יותר בחברת בני אדם מגוונת, ולא רק בחברת הספר, זו הזדמנות טובה בעבורו לפתח צדדים נוספים באישיות ובמידות הקשורים ליחסי אנוש, להיכרות רגישה יותר עם עולמו הנפשי של הזולת, ושל האדם בכלל. אין מדובר בתחום ידע מדעי גרידא שמקומו בספרי הפסיכולוגיה, אלא קודם כל טמון הוא במפגש עם תופעות החיים הממשיות, ואמנות הספרות כמובן גם היא עוסקת בהן רבות.

תחומים נוספים

בשל העובדה שלצד האתגר הגדול לקביעות העתים לתורה במציאות הצבאית נותרים חלקים רבים של היום מחוץ לבית המדרש, במציאות הארצית, ניתן להתרחב בתקופה זו לתחומים נוספים של התעניינות (ידע כללי, מדע וכדומה) שאינה מתאפשרת בשעת היותנו בבית המדרש, שאז מרכזים אנו את כל כוחות ההכרה והרצון שלנו בתורה, כדי לצמוח ולהיות עובדי ד'. כל זאת, ובלבד שבחוייתנו תישאר קביעות הקשר לתורה, כדבר המכונן את שגרתנו.

1. כוזרי מאמר ג אות ה (עמ' קא פסקה שנייה במהדורת יהודה אבן שמואל, הוצאת דביר).

השפעה וחסד

עד כאן עסקנו בהתפתחות בערוץ הלימוד, ואין להמעיט בחשיבותו של ערוץ נוסף: החיבור לעולמנו הרוחני, ביציאתנו החוצה, מפגיש אותנו באופן ישיר עם אפשרות הנתינה והחסד. לשותפות באחריות למתרחש סביבנו, במובן הערפי והרוחני, יכול להיות תפקיד חשוב וערך גדול בתקופה זו של היותנו בחוץ, ובזה מעמיקה שייכותנו לכל מה שכבר נזכר. הדבר מחייב כמובן מחשבה היכן אנו יכולים ליטול חלק בדבר כזה, אם במקומות שאנו נמצאים בהם ממילא, או באיזו יוזמה נוספת שמתאפשרת גם בשגרת החיים של השירות הצבאי (למשל, בתנועת הנוער כשאנו בבית, בשיעור בבית הכנסת, בלימוד עם אנשים שצמאים לתורה בצבא ועוד כהנה וכהנה אפשרויות).

ג. המטרה היסודית – ג'בוש הזהות

שאלת ניצול הזמן בתקופת השירות היא ענף המסתעף מהשאלה היסודית ביותר, והיא זהותנו ודמותנו בעת השירות הצבאי. היציאה מבית המדרש כשעמנו התשתית שנבנתה בנו, היא ההזדמנות לגבש סופית – דווקא מתוך הכרח ההתמודדות – את זהותנו כבני עמו של הקב"ה, ההולכים בדרכיו, לאור תורתו, ומתוך חפץ קרבתו, וכל זאת מתוך מפגש ממשי עם החיים – תורת חיים. הזמן מזמין לנו הזדמנות, ומזמין אותנו לבנות חיי דבקות קבועים של "בכל דרכיך דעה"², ושל "וכל מעשיך יהיו לשם שמים"³.

יש להעלות את ההכוונה לניצול הזמן מתפיסה כמותית המודדת את ההספק וההישגיות לתפיסה איכותית של התעמקות וצמיחה בלימוד התורה, הבאה בד בבד עם צמיחת אישיות עובדת אלוקיה וחפצה בטובת אִחֶיה.

ד. הזמן והנצח

בראשית מאמרנו הזכרנו, כי הזמן הוא ציר ההשתלמות של האדם. ציר השתלמות זה הוא בעצם פריסה של ציר הנצח. הזמן צריך להיות גילוי של הנצח ולא גילוי של רגע נוכחי מנותק. ככל שאדם "יחיה את הרגע" מתוך תודעה הקשורה יותר לפרספקטיבה הרחבה יותר של חיו, מתוך מודעות ליעודו, לתפקידו, לחלומותיו העמוקים – יהפכו הרגעים הזורמים של הזמן לרצף משמעותי של צמיחת חיו אל ייעודם. מובן שהצבת החיים בפרספקטיבה הרחבה שלהם פותחת את האדם לא רק לזהותו ולחלומותיו הפרטיים, אלא אף לחייו המשתרגים בחיים המתמשכים ובמארג של נצח ישראל.

2. משלי ג ו.

3. משנה אבות ב יב.